

Postanowienie Sądu Najwyższego z 28.03.2012 r., V CSK 181/11

Skład sądu:

SSN Lech Walentynowicz (przewodniczący)

SSN Dariusz Dończyk

SSN Maria Szulc (sprawozdawca)

Sentencja:

Sąd Najwyższy w sprawie z wniosku Przedsiębiorstwa Usług Wodociągowych HKW Spółki z ograniczoną odpowiedzialnością z siedzibą w D. przy uczestnictwie J. K. o stwierdzenie nabycia przez zasiedzenie własności służebności gruntowej, po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej w dniu 28 marca 2012 r., skargi kasacyjnej wnioskodawcy od postanowienia Sądu Okręgowego z dnia 30 grudnia 2010 r., skargę kasacyjną.

Uzasadnienie:

Zaskarżonym postanowieniem Sąd Okręgowy oddalił apelację wnioskodawcy od postanowienia Sądu Rejonowego oddalającego wniosek Przedsiębiorstwa Usług Wodociągowych HKW spółki z o.o. w D. o stwierdzenie, że nabyło ono z dniem 3 grudnia 2006 r. przez zasiedzenie służebność gruntową, polegającą na uprawnieniu do korzystania z nieruchomości położonej w D., oznaczonej numerami 32/6 i 32/7 w zakresie posadowienia na nieruchomości rurociągu awaryjnego wody przemysłowej i utrzymania właściwego stanu technicznego, w tym do wstępu na nieruchomość w każdym czasie, w celu przeprowadzenia prac naprawczych.

Sąd Okręgowy zaakceptował zarówno dokonane przez Sąd pierwszej instancji ustalenia faktyczne jak i dokonaną oceną prawną. Sądy obu instancji ustaliły, że na nieruchomości uczestnika J. K. jest położony rurociąg, który stanowi część systemu zaopatrywania w wodę pitną i surową. Rurociąg powstał w latach 1971 - 1973 w związku z budową Huty K. A. Steel Poland SA jako następcy prawny Huty K. i spółki P. Huty Stali SA powołał wnioskodawcę i przekazał w ramach środków trwałych własność rurociągu wody przemysłowej na odcinku Pompownia P. III - Zbiornik Ł. Rurociąg jest umiejscowiony na nieruchomości uczestnika, Na mapie ewidencyjnej, która stanowiła podstawę wpisu do księgi wieczystej, brak jest oznaczenia w zakresie przebiegu rurociągu.

Sąd drugiej instancji wskazał, że przed ustawowym uregulowaniem służebności przesyłu dopuszczalne było nabycie na rzecz przedsiębiorstwa w drodze zasiedzenia prawa służebności odpowiadającej treści służebności przesyłu i powołał się na pogląd wyrażony w uchwale Sądu Najwyższego z dnia 7 października 2008 r., III CZP 98/08. W jego ocenie, art. 292 KC samodzielnie określa charakter posiadania służebności gruntowej jako przesłanki nabycia jej przez zasiedzenie. Musi to być posiadanie służebności polegające na korzystaniu z trwałego i widocznego urządzenia znajdującego się na cudzej nieruchomości w takim zakresie i w taki sposób, w jaki czyniłaby to osoba, której przysługuje służebność. Nadto podzielił pogląd Sądu pierwszej instancji, że rurociąg jest trwałym, ale nie jest widocznym urządzeniem, bowiem przesłanka widoczności wymaga możliwości percepcji za pomocą wzroku (orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 24 kwietnia 2002 r., V CKN 972/00). Odnosząc się do zarzutu naruszenia art. 7 KC stwierdził, że dla przyjęcia dobrej lub złej wiary posiadacza decydująca jest chwila objęcia w posiadanie służebności. Wnioskodawca, po pierwsze, sam wskazywał na złą wiarę, a po drugie nie wykazał, by objęcie w posiadanie nieruchomości, na której jest posadowiony rurociąg, nastąpiło w trybie art. 35 ustawy z dnia 12 marca 1958 r. o zasadach i trybie wywłaszczania nieruchomości. Skoro zatem urządzenie przesyłowe nie zostało wybudowane w oparciu o decyzje administracyjne, a brak było zgody właściciela na ograniczenie prawa własności, wnioskodawca jest posiadaczem w złej wierze (postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 17 grudnia 2008 r., I CSK 171/08). Odnosząc się do kwestii możliwości zaliczenia przez wnioskodawcę okresu posiadania przedmiotowej służebności przez jego poprzedników prawnych, podzielił stanowisko wyrażone w postanowieniu Sądu Najwyższego z dnia 9 grudnia 2009 r., IV CSK 291/09 i uznał, że przedsiębiorstwa państwowego nie można uznać w okresie do 1 lutego 1989 r. za samoistnego

posiadacza nieruchomości w zakresie odpowiadającym treści służebności gruntowej (art. 352 KC) co oznacza, że niedopuszczalne jest zaliczenie okresu posiadania wykonywanego przez przedsiębiorstwo państwowe przed tą datą do okresu posiadania potrzebnego do nabycia służebności przez zasiedzenie przez następcę prawnego tego przedsiębiorstwa. W konsekwencji przyjął, że bez znaczenia jest sposób wejścia w posiadanie przez przedsiębiorstwo państwowe, bowiem przedsiębiorstwo to sprawowało jedynie zarząd mieniem państwowym i było jedynie dzierżycielem w rozumieniu art. 338 KC, a zatem wykonywało posiadanie w imieniu i na rzecz Skarbu Państwa. Z tych przyczyn wnioskodawca nie mógł zaliczyć okresu posiadania przedsiębiorstwa państwowego potrzebnego do nabycia służebności, wobec czego brak było podstaw do przyjęcia, że upłynął okres 30 lat w zakresie wymaganego posiadania w złej wierze.

W skardze kasacyjnej opartej na obu podstawach kasacyjnych wnioskodawca zarzucił:

- w ramach pierwszej podstawy naruszenie prawa materialnego (art. 398³ § 1 pkt 1 KPC): - art. 292 KC w zw. z art. 49 KC przez błędną wykładnię pierwszego z nich i nie zastosowanie drugiego, a w konsekwencji uznanie, że do zasiedzenia służebności gruntowej w treści odpowiadającej służebności przesyłu konieczne jest istnienie urządzenia przesyłowego, którego element musi być widoczny na powierzchni gruntu, która to teza jest sprzeczna z definicją urządzeń przesyłowych, która nie ogranicza ich zbioru pojęciowego jedynie do urządzeń naziemnych, - art. 172 § 1 i 2 KC w zw. z art. 7 KC i art. 292 KC poprzez ich niewłaściwe zastosowanie w części dotyczącej przyjęcia a priori złej wiary poprzednich posiadaczy służebności oraz wnioskodawcy w chwili objęcia służebności w posiadanie, - art. 172 KC § 1 i 2 KC w zw. z art. 176 § 1 KC poprzez ich niezastosowanie i w konsekwencji uznanie, że wnioskodawca nie może doliczyć okresu posiadania poprzednich posiadaczy służebności w tym Skarbu Państwa oraz, że nie upłynął maksymalny trzydziestoletni okres posiadania prowadzący do zasiedzenia służebności;

- w ramach drugiej podstawy (art. 398³ § 1 pkt 2 KPC) naruszenie przepisów postępowania mogące mieć istotny wpływ na wynik sprawy, tj. przepisu art. 234 KPC poprzez jego niezastosowanie i niewyjaśnienie, na podstawie jakich dowodów Sąd obalił domniemanie dobrej wiary posiadacza służebności w chwili objęcia w posiadanie.

Wniósł o uchylenie zaskarżonego postanowienia i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi Okręgowemu, ewentualnie w przypadku uznania, że materialnoprawna podstawa kasacyjna jest oczywiście uzasadniona, a podstawa w postaci naruszenia przepisów okazała się nieuzasadniona, o uchylenie zaskarżonego postanowienia i orzeczenie co do istoty sprawy tj. stwierdzenie zasiedzenia służebności przesyłu przez wnioskodawcę zgodnie z żądaniem wniosku.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Na gruncie stanu prawnego obowiązującego przed dniem wejścia w życie ustawy z dnia 30 maja 2008 r. o zmianie ustawy kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr. 116, poz. 731) możliwe było, zgodnie z utrwaloną linią orzecznictwa, obciążenie nieruchomości służebnością gruntową o treści odpowiadającej służebności przesyłu (patrz postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 6 lipca 2011 r., I CSK 157/11 oraz postanowienia i uchwały w nim wymienione). Zasadniczy zarzut skargi kasacyjnej, wiążący się z przedstawionym zagadnieniem prawnym, dotyczy wykładni pojęcia „widocznego urządzenia”, o którym mowa w art. 292 KC. Przepis ten samodzielnie określa charakter posiadania służebności gruntowej jako przesłanki nabycia jej przez zasiedzenie. Przesłanką tą jest posiadanie służebności polegające na korzystaniu z trwałego i widocznego urządzenia znajdującego się na cudzej nieruchomości w takim zakresie i w taki sposób, w jaki czyniłaby to osoba, której przysługuje służebność (postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 11 lutego 2010 r., I CSK 181/09).

Dotychczasowa wykładnia pojęcia „widoczne urządzenie” jednolicie przyjmowała, że jest to istniejące, trwałe urządzenie materialne mające postać widocznego przedmiotu będącego rezultatem świadomego i celowego działania człowieka, znajdujące się na cudzej nieruchomości lub na nią wkraczające i umożliwiające lub ułatwiające korzystanie z tej nieruchomości (postanowienia Sądu

Najwyższego z dnia 7 marca 2002 r., II CKN 160/00, z dnia 24 kwietnia 2002 r. V CKN 972/00, z dnia 19 maja 2004 r., II CK 496/02, z dnia 4 października 2006 r., II CSK 119/06, publ. Monitor Prawniczy 2006, nr 21, s. 1128, z dnia 6 lipca 2011 r., I CSK 157/11, uchwała Sądu Najwyższego z dnia 9 sierpnia 2011 r., III CZP 10/11, OSNC 2011/12/129).

Przyjmowano nadto, że „widoczność” oznacza możliwość postrzegania urządzenia za pomocą wzroku. Jednakże w postanowieniu z dnia 24 kwietnia 2002 r. V CKN 972/00 Sąd Najwyższy uznał, że widocznym urządzeniem jest widoczny na powierzchni ziemi osadnik z rurą kanalizacyjną znajdującą się pod powierzchnią gruntu, zaś w postanowieniu z dnia 6 lipca 2011 r. I CSK 157/11 przyjął, że dla nabycia przez zasiedzenie służebności przesyłu nie jest niezbędne, by widoczne elementy trwałego urządzenia, będące przedmiotem korzystania przez przedsiębiorcę przesyłowego znajdowały się na nieruchomości, którą obciążać ma ta służebność.

W sprawie niniejszej bezsporne jest, że rurociąg przebiega przez nieruchomość uczestnika pod powierzchnią gruntu i nie ma na powierzchni żadnych widocznych jego trwałych elementów. Skarżący zarzut naruszenia art. 292 KC w zw. z art. 49 KC uzasadnił tym, że art. 292 KC nie wymaga, by urządzenie było widoczne w terenie, a nadto ochronna funkcja tej przesłanki jest spełniona także wówczas, gdy przebieg urządzeń przesyłowych jest uwidoczniiony na mapie ewidencyjnej lub ujawniony w inny sposób. W toku postępowania wnioskodawca powoływał się na fakt, że przebieg rurociągu również na odcinku w granicach nieruchomości uczestnika, jest uwidoczniiony na wyrzysie z mapy zasadniczej nieruchomości dołączonej do księgi wieczystej. Sądy obu instancji ustaliły jednak, że na mapie ewidencyjnej, która stanowiła podstawę wpisu do księgi wieczystej brak jest oznaczenia w zakresie przebiegu rurociągu. Ustaleniem tym Sąd Najwyższy jest związany, a w braku w tym zakresie zarzutów opartych na drugiej podstawie kasacyjnej (art. 398¹³ § 2 KPC, art. 398³ § 1 pkt 2 KPC), stanowi ono podstawę oceny prawnej z punktu widzenia przesłanek zasiedzenia służebności odpowiadającej treścią służebności przesyłu.

Wskazać jedynie należy, że ciężar dowodu co do tej okoliczności, zgodnie z treścią art. 6 KC, spoczywa na wnioskodawcy. Skoro zatem bezsporne jest, że na powierzchni nieruchomości uczestnika nie ma żadnych trwałych i widocznych urządzeń, wnioskodawca nie wykazywał, że takie urządzenia są zlokalizowane na nieruchomościach sąsiednich w sposób wskazujący na przebieg rurociągu przez nieruchomość uczestnika oraz przebieg rurociągu nie został uwidoczniiony na mapie, którą wskazał wnioskodawca, wykładnia art. 292 KC została dokonana przez Sąd Okręgowy prawidłowo. W tak ustalonym stanie faktycznym zbędne jest także odnośnienie się do przedstawionego zagadnienia prawnego i zarzutu naruszenia art. 292 KC w zw. z art. 49 KC w kontekście dokonania wykładni pierwszego z tych przepisów w zakresie przesłanki widoczności urządzenia oraz nie zastosowania drugiego z wymienionych przepisów.

Co do zasady zbędne jest także odnośnienie się do pozostałych zarzutów prawa materialnego i procesowego, bowiem uznanie, że rurociąg przebiegający przez nieruchomość uczestnika nie jest urządzeniem widocznym, wyklucza możliwość zasiedzenia służebności treścią odpowiadającej służebności przesyłu. Wskazać jednak należy, że ma wprawdzie rację skarżący, iż art. 7 KC wprowadza domniemanie dobrej wiary posiadacza, którym był w dacie objęcia w posiadanie Skarb Państwa, jednakże sposób obalenia tego domniemanie jest uzależniony od podstawy faktycznej wskazanej przez posiadacza, w zakresie wejścia w posiadanie. We wniosku powodowa Spółka nie powoływała się na objęcie nieruchomości za zgodą właściciela i wskazywała na 30 - letni okres posiadania w złej wierze. Ponadto w wypadku, gdy wnioskodawca jako podstawę dzierżenia przedsiębiorstwa państwowego i posiadania Skarbu Państwa w dobrej wierze wskazał art. 35 ustawy z dnia 12 marca 1958 r. o zasadach i trybie wywłaszczenia nieruchomości (t.j. Dz.U. z 1974 r. Nr 10, poz. 64 ze zm.), a zatem twierdził, że zapadła decyzja administracyjna zezwalająca na przeprowadzenie rurociągu na nieruchomości uczestnika, zaprzeczenie przez uczestnika istnieniu decyzji, nakłada na wnioskodawcę obowiązek udowodnienia jej wydania przez uprawnione organy

(art. 6 KC). Nie jest natomiast wystarczające wykazanie faktu wydania decyzji o lokalizacji pompowni awaryjnej, bowiem nie stanowi ona podstawy do ograniczenia prawa własności nieruchomości przez ustanowienie trwałego obowiązku znoszenia przez właściciela stanu ukształtowanego poprzez posadowienie urządzeń przesyłowych. Z tych względów nie jest zasadny zarzut naruszenia art. 172 § 1 i 2 KC w zw. z art. 7 KC i art. 292 KC oraz art. 234 KPC. Wbrew argumentom podniesionym w uzasadnieniu zarzutu naruszenia art. 172 § 1 i 2 KC w zw. z art. 176 § 1 KC, Sąd Okręgowy nie uznał, iż wnioskodawca nie może doliczyć okresu posiadania poprzednich posiadaczy służebności, w tym Skarbu Państwa, lecz przyjął, że wnioskodawca nie może doliczyć okresu dzierżenia służebności przez Kombinat Metalurgiczny Hutę K. przed dniem 1 lutego 1989 r. Pogląd ten był konsekwencją stanowiska wnioskodawcy, który wnosił o doliczenie okresu „posiadania” przez Kombinat Metalurgiczny Huta K., natomiast nie wnosił o doliczenie okresu posiadania Skarbu Państwa. Zgodnie bowiem z ustaloną linią orzecznictwa, dopuszczalne jest zaliczenie do okresu posiadania służebności odpowiadającej treści służebności przesyłu, okresu posiadania przez Skarb Państwa przed dniem 1 lutego 1989 r. jeżeli nastąpiło przeniesienie posiadania, natomiast niedopuszczalne jest przed tą datą doliczenie okresu dzierżenia przez przedsiębiorstwa państwowe władające mieniem państwowym w ramach sprawowanego zarządu (postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 9 grudnia 2009 r., IV CSK 291/09, z dnia 13 października 2011 r., V CSK 502/10 i powołane w nim orzeczenia).

Mając na uwadze powyższe orzeczono jak w sentencji na podstawie art. 398¹⁴ KPC.